

Stanislovas Moravskis

Fragmentas iš atsiminimų knygos „Keleri mano jaunystės metai Vilniuje“ Rašyta 1848 metų lapkritį Ustronės dvare

Juozapo Zavadzčio knygynas tada nebuvo panašus į šiuolaikinius Vilniaus ar Varšuvos knygyvus, kuriuose nesutiksi gyvo žmogaus. Tasai doras ir linksmas, labai apsiskaitęs ir naiviai sąmojingas mozūras džiaugdavosi, kai sutartą valandą pas jį sueidavo rašytojai, literatai, poetai, mokslininkai, menininkai. Galėjai būti tikras, kad tarp dešimtos ir dvyliktos valandos ten pamatysi įdomių žmonių. Vienas ar du fortepionai, rojaliai ten dažnai patraukdavo ir garbujį Renerą, mažą, kresną, vienaakį, trumpučiais pirštais, barzdotą, susivėlusį, o dažnai ir nesiprausęs žmogelį. Jis jau tada sąžiningai plušėjo dieviškuose vynuogynuose – o anuometiniame Vilniuje vyninių buvo galybė! Renerą – ypatingą, dievišką, kūrybišką vargoninką, iki kaulų smegenų persisunkusį, tiesiog įkvėptą melodijos ir vis improvizuojantį. Ir tik tuomet jis buvo tikrai didis – žavingasis *capriccio*, už sielos griebiantys motyvai, jau nekalbant apie nepaprastą jo pirštų vikrumą ir jais daromus triukus bei išdaigas. Reneras buvo mūsiškis, tik fortepioninis, Paganinis, ir tai tada, kai niekas net supratimo neturėjo apie šiuolaikinį skambinimą. Erelio skrydžiu jis pralenkė savo muzikinę epochą, ir tai, kas anuomet jam buvo prikišama kaip nuodėmė – tasai begalinis, kartais šiurkščių ir net laukinių akordų turtingumas šiandien jį būtų iškelę virš visų kitų muzikantų! Berliozas greta Renero – nykštukas, bet tik tada, kai Reneras improvizuodavo. Mano įsitikinimu, jis tik tada tapdavo didis meistras, kai, pasinėręs į savo genialiąsias mintis, be jokio pasirengimo, tik užmerkęs vienintelę savo akį, tas mintis išliedavo atsisėdęs prie fortepijono. O kai improvizuodavo prie milžiniškų Dominikonų bažnyčios vargonų, jis iš tiesų užburdavo, dusindavo, suspausdavo, atplėšdavo savo klausytoją nuo žemės paviršiaus. Kai jo klausydavome, sumažėdavome savo kūnu ir išaugdavome savo dvasia! Jo pirštai visur ir visada būdavo auksiniai. Išbaigti jo kūriniai nedaug tebuvo verti. Tuo tarpu savųjų improvizacijų niekada negalėjo užfiksuoti savo atmintyje.

Jeigu jau užsiminiau apie jį, papasakosiu atsitikimą, kurio liudininkas buvau aš pats. Su reikalais į Vilnių atvažiavo husaras baronas Friderikas Ralis – turtingo Sankt Peterburgo bankininko sūnus, jau pagarsėjęs ir kaip mėgėjas, ir geriausias didžiojo Fyldo mokinys. Jis grojo kaip angelas, kaip dievaitis. Pirštai klavišais bėgiojo kaip skruzdėlės. Jis buvo girdėjęs apie Renerą ir troško su juo susipažinti. Reneras tada gyveno namuose, kur ir aš lankydavausi. Raliui tada visi sakė, jog jis norįs gulgės pieno, nes reikalauja sunkiausio dalyko: Reneras esąs keistuolis ir su niekuo nenori susipažinti, nenori niekur lankytis. Tad vargšelis turėjo (pats save) norom nenorom atkalbinėti nuo tokio sumanymo. Bet mes, jaunimas, pagaliau prikalbinome Renerą, kad nueitų ten išlenkti porą stiklelių ananasinio pušos. To pušos kvapas jį ir suviliojo. Mes ir įstūmėme Renerą taip, kaip stovi (su paltu), į salę. Laimei, tada ten Ralio dar nebuvo, bet netrukus jis įėjo, suprantama, nieko neįtardamas apie Renero buvimą. Iš pradžių skambino damos, po to Ralis – ir visus mus žavėjo. Reneras sėdėjo kamputyje, klausėsi, gurkšnojo pušą. Kai jau visi prisistotino muzika, kai net sąmoningai nuo fortepijono buvo nukeltos žvakės, kai Ralis, mėgėjas paflirtuoti, ėmėsi kažkokių abstrakcijų ir aistringų žygių moterų atžvilgiu, tuomet Reneras tyliai atsisėdo prie fortepijono ir perbėgo pirštais vieną oktavą. Aš iš šalies įdėmiai stebėjau tą sceną. Ralis staiga suvirpėjo, pasisuko į tamsų fortepijono kampą, jo žvilgsnis tik akimirkai ten stabtelejo, ir jis toliau tęsė pokalbį. Praėjo keletas sekundžių. Reneras vėl tarsį nenoromis perbėgo pusę klaviatūros. Ralis, vis tebetęsdamas pokalbį, staiga atsigrėžė, pametė savo pokalbio siūlą, kiek patylėjo, kol vėl jį surado, apčiuopė. Galų gale Reneras paskambino keletą akordų. Štai tuomet Ralis kaip išprotėjęs pametė viską ir visus, nubėgo prie Renero, sučiupo jį už kaklo, puolė bučiuoti, vos neuždusino, visa gerkle šaukdamas: „Tai Reneras, Reneras, Reneras!“ Čia reikėtų pridurti, kad anuomet nebuvo madinga rodyti savo jausmus, buvo vengiama efektų.

Ir tik dabar Reneras ėmėsi savųjų *capriccio*! O Ralis, tasai Ralis, kuris buvo perėmęs Fyldo grojimą, tasai Ralis, kuris barstė perlus ant fortepijono, kuris kiekvieną pasažą mano akivaizdoje (kai jau vėliau su juo susipažinau) po šimtą kartų besimokydamas kartodavo, kad jį lygiai ir sklandžiai galėtų perteikti, tasai Ralis nuoširdžiai prisiekė, jog niekada gyvenime nebuvo sutikęs tokio menininko ir niekada nieko tokio nebuvo girdėjęs. Varšuvoje jau buvau klausęsis savo improvizacijomis garsaus

Šopeno – anuomet dar jaunučio, o dabar jau norminančio viso pasaulio muziką. Reneras tada buvo jau liūtas, o Šopenas – tik kačiukas!

Vargšas, doras, neužmirštamas Reneras! Netrukus po šių įvykių įsimylėjo ir vedė neturtingą, bet stotingą ir gražią panelę. Toji panelė, vos mėnesiui praėjus nuo vedybų, virto bloga ir net ištvirkusia moterimi! Tokio smūgio garbingasis girtuoklis jau nebegalėjo pakelti. Iš nuoskaudos savo gyvenimą užliejo vynu, punšu ir šitaip širdgėlą nuramino. Mirė, nesulaukęs tos visuotinės šlovės, į kurią jo genijus neišvengiamai būtų atvedęs. Šlovė – tai tuščias mirażas, tuščias žodis! Reneras, savo bičiulių būrelyje jau buvęs pranašas, Reneras, kuris dvidešimt metų buvo ant rankų nešiojamas! Deja, šiandien niekas jo nebeprisimena. Jo vardas, kaip ir jo įkvėptieji dangiški garsai, užgeso visatos platybėse. Ir tik aš vienas jį prisiminiu!

[Stanislovas Moravskis mena anų laikų Vilniaus legendą – Vilniaus universiteto muzikos mokytoją, pianistą, vargonininką, kompozitorių ir fortepijono virtuozą Joną Renerą (1785–1832).

Tekste taip pat minimas Džonas Fyldas (John Field, 1782–1837) – airių pianistas ir kompozitorius, įsikūręs iš pradžių Maskvoje, o vėliau – Sankt Peterburge. Fyldo noktiurnai padarė didelę įtaką Friderikui Šopenui. Moravskis rašo ir apie kitą garsų vokiečių kilmės rusų virtuozą Frideriką Ralį (1774–1837). Veiksmas iš pradžių vyksta Vilniaus leidėjo Juozapo Zavadzčio (1781–1838) knygyne dabartinėje Šv. Jono gatvėje. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šių dienų knygynei palengva ir vėl primena senuosius Vilniaus knygynus.

[I lietuvių kalbą šį tekstą vertė Reda Griškaitė]